

Brottsofferperspektiv i grundskolan

2024-11-15

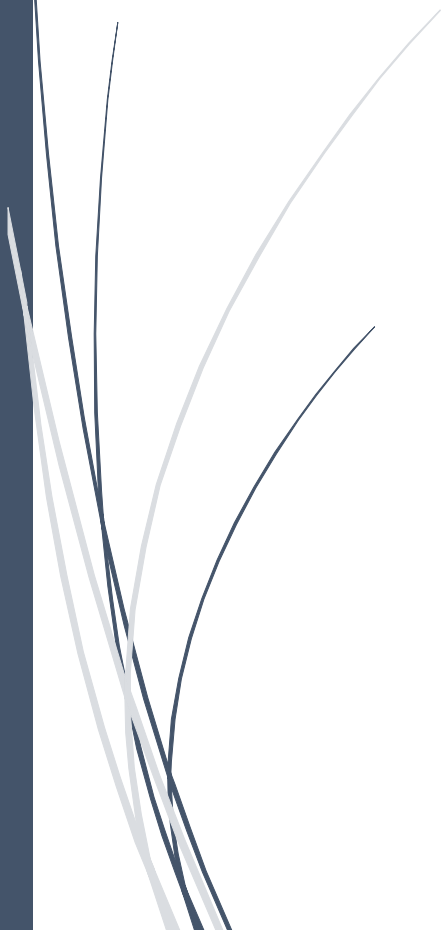
Ulla Wredle

Enheten för resultat och analys

Avdelningen för strategiskt kvalitetsarbete, hälsa och lärande

Barn- och utbildningsförvaltningen

Dnr BSN 2024-571

Utreda lämpliga åtgärder för att stärka brottsofferperspektivet vid våld och hot i skolan.

Sammanfattning

Barn- och utbildningsförvaltningen har i verksamhetsplan 2024 i ett nämndinitiativ uppdragits av barn- och skolnämnden att utreda lämpliga åtgärder för att stärka brottsofferperspektivet vid hot och våld i skolan inom huvudmannens organisation.

Skolan har inte ett formellt ansvar för att bedriva ett brottsförebyggande arbete. I praktiken arbetar dock skolan med att förhindra att elever utsätts för kränkande behandling eller brott från andra elever eller personal. Det arbetet sker framför allt inom värdegrundsarbetet på varje enhet.

Enligt Stockholmsenkäten 2024, har Norrtälje fortsatt låga siffror vad gäller brott.

Flera insatser genomförs på skolan för att öka tryggheten för alla elever. En konsekvenstrappa är framtagen i syfte att trygga elevernas arbetsmiljö. Varje skola tar utifrån denna fram en egen konsekvenstrappa tillsammans med skolans ordningsregler.

I en parallell utredning har möjligheten att tillskapa en akutskola undersökts. Om barn- och skolnämnden beslutar att införa en akutskola inom huvudmannens organisation kommer skolan att kunna agera snabbare vid en hotfull situation.

Barn- och utbildningsförvaltningen anser att huvudmannen utöver detta bör avvakta de tre stora utredningar som regeringen har initierat och som kommer att redovisas under december 2024 samt januari respektive juni 2025.

Inledning

Barn- och utbildningsförvaltningen har i verksamhetsplan 2024 i ett nämndinitiativ uppdragits av barn- och skolnämnden att utreda lämpliga åtgärder för att stärka brottsofferperspektivet vid hot och våld i grundskolan inom huvudmannens organisation.

Skollagen är tydlig med att varje elev har rätt till trygghet och studiero på sin skola.¹ Skolan ska arbeta för att motverka kränkande behandling och otrygga miljöer.

Skolan har inte ett formellt ansvar för att bedriva ett brottsförebyggande arbete. I praktiken arbetar dock skolan med att förhindra att elever utsätts för kränkande behandling eller brott från andra elever eller personal. Det arbetet sker framför allt inom värdegrundsarbetet på varje enhet.

Alla skolor ska ha ordningsregler som tas fram i samarbete med eleverna på skolan. Dessa ska vara tydliga och lätta att förstå utifrån vilka regler som gäller men även utifrån vilka konsekvenserna blir när ordningsreglerna inte följs. Skollagen beskriver även hur skolan ska agera vid en kränkning.² Skolans personal anmäler till rektor som i sin tur gör en anmälan till huvudmannen.

Regeringen har initierat en utredning för att föreslå åtgärder för att varaktigt stärka tryggheten och studieron i skolan. Problemen med våld, kränkningar och trakasserier ska minska så att eleverna kan koncentrera sig på undervisningen. Utredningen ska redovisas till regeringen senast den 31 januari 2025. Utredaren har fått ett brett mandat att föreslå större möjligheter till tillfälliga omplaceringar, permanenta omplaceringar och avstängningar, samt bättre förutsättningar för så kallade akutskolor där elever kan placeras tillfälligt.

En annan utredning som ska redovisas den 20 december 2024 handlar om att säkerheten i skolan ska utredas.³ I juni 2023 lämnade utredningen ett delbetänkande som bland annat innehöll förslag om att Center mot våldsbejakande extremism (CVE) ska få till uppgift att stödja kommuner, myndigheter och andra aktörer i arbetet att förebygga skolattacker. Utredaren lämnade ytterligare ett delbetänkande i mars 2024 och lämnade då förslag på olika förebyggande åtgärder, till exempel att skolor ska vara stängda för obehöriga, men även förslag på åtgärder för att stärka beredskapen och

¹ 5 kap. 3 § Skollagen.

² 29 kap. 13 § Skollagen

³ [En bra skolgång förebygger brott - Regeringen.se](#)

kompetensen att hantera våldssituationer. Utredaren lämnade också förslag om hur en skyldighet att polisanmäla brott som begås i eller i anslutning till skolan kan utformas. Förutom ovanstående utredningar har Skolverket fått i uppdrag att kartlägga hur skolan påverkas av kriminalitet i närområdet. Det uppdraget ska redovisas till regeringen den 30 juni 2025.

Flera insatser är sedan tidigare genomförda för att öka tryggheten i skolan. En insats är lagändringen 2022 för att öka de befogenheter som personalen har för att säkerställa trygghet och studiero.⁴ All personal har nu befogenhet att ingripa fysiskt för att stoppa våld, kränkningar eller andra ordningsstörningar. I förarbetet till lagen är det tydligt att personalen i skolan ska kunna ingripa för att förhindra att elever kommer till skada.⁵ Även med hänsyn till lärares arbetsbelastning är det av vikt att elevassistenter eller andra personalkategorier kan ingripa. Elever bör kunna vända sig till vilken vuxen som helst som arbetar på enheten för att få hjälp vid till exempel kränkande behandling.

I Skolverkets rapport *Skolans roll i det brottsförebyggande arbetet* framgår det att rektorer som deltagit i undersökningen betraktar skolans kunskapsuppdrag som så självklart att de lyfter skolans trygghetsskapande arbete som brottsförebyggande.⁶ De menar att allt arbete som syftar till att skapa tillitsfulla relationer och främja alla elevers lärande, utveckling och hälsa är brottsförebyggande.

Rapporten framhäver även att elever som klarar skolan löper mindre risk att begå brott. Närvaro av trygga vuxna som lyssnar, bekräftar och motiverar eleverna medför även en högre måluppfyllelse. Att gå i skolan, känna tillhörighet och få bekräftelse är en skyddsfaktor för varje elev.

Disciplinära åtgärder i grundskolan

När en elev betar sig olämpligt, stör undervisningen och inte rättar sig efter lärares tillsägning får lärare visa ut eleven från klassrummet under resten av lektionen.⁷ Lärare kan även besluta att en elev ska få kvarsittning under högst en timme efter att skoldagens undervisning har avslutats. Det finns även en

⁴ 1 kap. 10 § samt 5 kap. 6 § Skollagen.

⁵ Skolans arbete med trygghet och studiero, Proposition 2021/22:160 sidan 142-159 och 236-238.

⁶ Skolans roll i det brottsförebyggande arbetet. Skolverket 2023:10

⁷ 5 kap. 7 § Skollagen

möjlighet för lärare att besluta om att eleven ska infinna sig en timme innan undervisningen börjar på morgonen.

Om en elev stört undervisningen vid upprepade tillfällen, uppträtt olämpligt eller på något sätt gjort sig skyldig till en allvarlig förseelse ska en utredning initieras av rektor. I dessa fall ska samråd med vårdnadshavare ske. Utifrån utredningen ska insatser sättas in i syfte att ändra elevens beteende.

Rektor kan efter en utredning tilldela eleven en skriftlig varning.⁸ En sådan varning ska innehålla information om vilka åtgärder som kan komma att vidtas om eleven inte ändrar sitt beteende. Elevens vårdnadshavare ska informeras om innehållet i den skriftliga varningen.

Om ovanstående insatser inte medför en förbättring kan mer ingripande disciplinära åtgärder behövas.

Under vissa förutsättningar kan rektorn tillfälligt förlägga en elevs undervisning till en annan undervisningsgrupp än den eleven annars hör till eller till en annan plats inom samma skolenhet. Rektorn får besluta om en tillfällig omplacering om tidigare åtgärder som gjorts efter en utredning inte har varit tillräckliga eller om en omplacering bedöms vara nödvändig för att övriga elever ska få trygghet och studiero.⁹ Denna åtgärd kan endast komma i fråga om elevens beteende har en negativ påverkan på övriga elevers trygghet och studiero.

Elevens vårdnadshavare ska informeras om att eleven får en tillfällig omplacering. Rektor kan besluta om en omplacering för högst fyra veckor.

Rektorn kan även besluta om att tillfälligt placera en elev utanför den egna skolenheten. Den åtgärden kan aktualiseras om en tillfällig omplacering inom skolenheten inte är möjlig eller inte tillräckligt ingripande för andra elevers trygghet och studiero.¹⁰ Vid en tillfällig placering utanför den egna skolenheten får eleven placeras vid en annan skolenhet eller på en annan plats inom huvudmannens organisation i högst fyra veckor. Det kan handla om en akut situation eller om att eleven har uppvisat ett problematiskt beteende under en längre tid. Avsikten med regleringen är bland annat att en tillfällig placering utanför skolenheten av en elev ska göra det enklare att hantera en mer akut situation. Under tiden ska en utredning ske på skolan om vilka långsiktiga

⁸ 5 kap. 9-11 §§ Skollagen

⁹ 5 kap. 12 § Skollagen

¹⁰ Prop. 2021/22:160 s. 175 f.

lösningar som behöver genomföras inför elevens återkomst. Vid omflyttning till annan plats utanför den egna skolan ska vårdnadshavare informeras.

En tillfällig placering utanför den egna skolenheten kan göras direkt. Den kan genomföras som en förstahandsåtgärd om bedömningen är att andra insatser inte skulle vara tillräckliga och att det är nödvändigt med hänsyn till andra elevers trygghet och studiero.¹¹

Rektor kan som sista åtgärd stänga av en elev under högst en vecka, maximalt två gånger per termin.¹² Det gäller om en omflyttning till en annan lokal inte är tillräckligt ingripande eller om det inte är tillräckligt med hänsyn till elevens beteende.

De disciplinära åtgärderna ska stå i proportion med elevens beteende. Åtgärderna ska inte användas som bestraffning utan ska användas utifrån ett syfte och utifrån elevens omständigheter. Utgångspunkten är att de minst ingripande åtgärderna ska vidtas och utvärderas innan nästa åtgärd sätts in. Det kan dock finnas situationer när detta frångås. Den sista åtgärden är att flytta eleven till annan enhet eller att stänga av en elev.

Under 2023 tog barn- och utbildningsförvaltningen beslut om en övergripande handlingsplan vid hot och våld.¹³ Den är ett stöd till alla förskolor och skolor i arbetet med att förhindra hot- och våld och skapa en god lärmiljö för alla barn och elever. Handlingsplanen innehåller checklistor som enheterna eller arbetslagen kan använda direkt.

Innevarande rapport behandlar enbart brottsofferperspektivet i skolmiljö och det förebyggande arbete som skolan kan och bör göra.

En viktig utgångspunkt är att beakta elevens bästa. Ålder och mognad samt andra omständigheter kring eleven ska skolan ta hänsyn till. Det gäller även äldre elever som på grund av sin familjesituation kan påverkas olika av en disciplinär åtgärd.

¹¹ Skolverket, juridisk vägledning. Disciplinära och andra särskilda åtgärder.

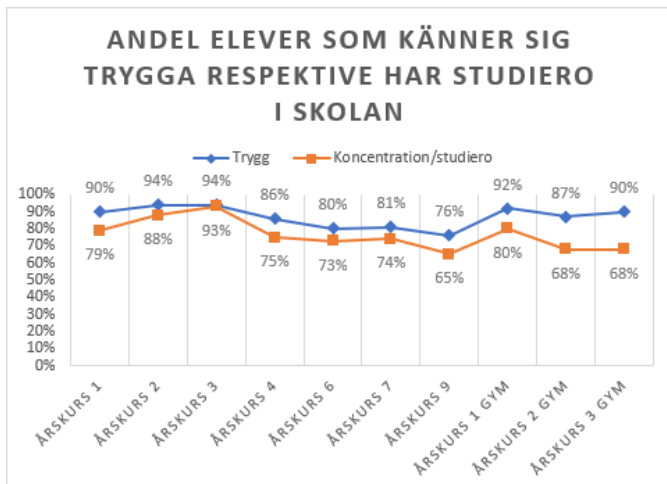
¹² 5 kap. 14 § Skollagen

¹³ Övergripande handlingsplan vid hot och våld. Barn- och utbildningskontoret. 2023-06-01.

Resultat och analys

Olika aktörer i styrkedjan undersöker regelbundet elevernas uppfattning av trygghet och studiero. I Norrtälje kommuns utbildningsenkät följer förvaltningen alla elever i alla klasser.

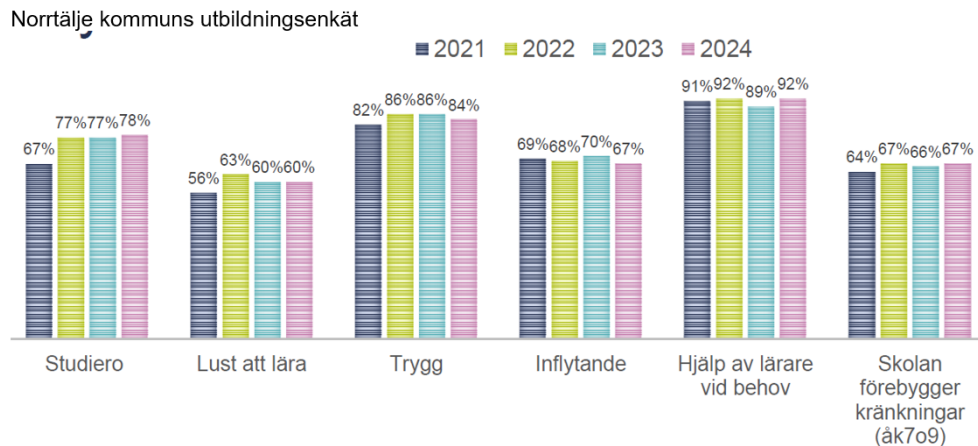
När Skolinspektionen genomför sin enkät används de resultaten för årskurs 5 och 8. Lågstadiet och gymnasieskolan har högst trygghetsvärden. Årskurs 9 har lägst värde både i trygghet och studiero. I samtliga årskurser förutom årskurs 3 har studiero lägre värde än tryggheten. Det kan vara en konsekvens av att studiero kan vara en subjektiv faktor och att elever uppfattar studiero på olika sätt, inte nödvändigtvis att det går att koncentrera sig vilket är Skollagens definition av studiero.

Tabell 1. Andel elever som känner sig trygga respektive har studiero i skolan. Samtliga årskurser förutom 5 och 8. Norrtälje kommuns utbildningsenkät.

När vi slår ihop samtliga klasser anser 84 procent av elever att de är trygga och 78 procent att de har studiero. Flera olika områden påverkar studieron men även tryggheten. Elevernas uppfattning kring vilket stöd de får i skolarbetet, om skolan arbetar mot kränkningar samt om skolarbetet känns meningsfullt påverkar också.

Tabell 2. Frågor till elever i Norrtälje kommuns utbildningsenkät. Gäller årskurserna 3,6 och 9 om inget annat anges.

Kränkningar i skolmiljön

Elevernas uppfattning av kränkningar följs upp på flera olika sätt. I Norrtälje kommuns utbildningsenkät får eleverna svara på om de anser att skolan arbetar aktivt med att förhindra kränkande behandling. Det är relativt hög andel som inte håller med om att skolan arbetar aktivt för att förhindra kränkningar.

Kränkningarna och mobbningen ökar vilket Friends, Linköpings universitet och Novusundersökningen visar i sin senaste rapport.¹⁴ Regeringen har nyligen tagit fram ett nytt trygghetsindex utifrån enkäter som Skolinspektionen, Skolverket och Folkhälsomyndigheter genomför som alla visar att utvecklingen går åt fel håll.¹⁵ Norrtälje kommun saknar ett sådant index men av Norrtälje utbildningsenkät framkommer att andelen elever som känner sig otrygga i skolan pendlat mellan 16-18 procent de senaste fyra åren. Högst antal otrygga elever återfinns bland högstadiееleverna.

Wigulfskolan, Hallsta skola och Svanberga skola är de skolor med högst andel elever som anser att skolan arbetar för att förhindra kränkande behandling. Resultatet totalt sett är detsamma som föregående år. Däremot ökar kränkingsanmälningarna. Ett omfattande arbete har skett de senaste åren i syfte att uppmärksamma och anmäla kränkningar. Det i sig har genererat ett högre antal kränkingsärenden. När skolorna har rutiner för att uppmärksamma och

¹⁴ <https://novus.se/case/friends/>

¹⁵ [Minskad trygghet i skolan visar nytt index - Regeringen.se](#)

anmäla kränkningar finns möjligheten att arbeta förebyggande på skolenheten och minska kränkningarna.

Tabell 3. Antal kränkningar i Norrtälje kommuns utbildningsområden.

Förskola	Grundskola	Fritidshem	Anpassad grundskola	Gymnasium	Anpassad gymnasieskola
37	1 572	107	13	21	3
+23%	+14%	+15%	+160%	+17%	+50%

Ökning jämfört med läsåret 2022/2023 anges i procent under varje skolform.

Brott i skolan

Enligt Stockholmsenkäten 2024, har Norrtälje fortsatt låga siffror vad gäller brott men höga siffror vad gäller att ha blivit utsatt för våld av din partner eller före detta partner. Att bli utsatt av sin partner eller före detta partner kan vara relaterat till skolmiljön men eventuellt är det större sannolikhet att det är händelser utanför skolan.

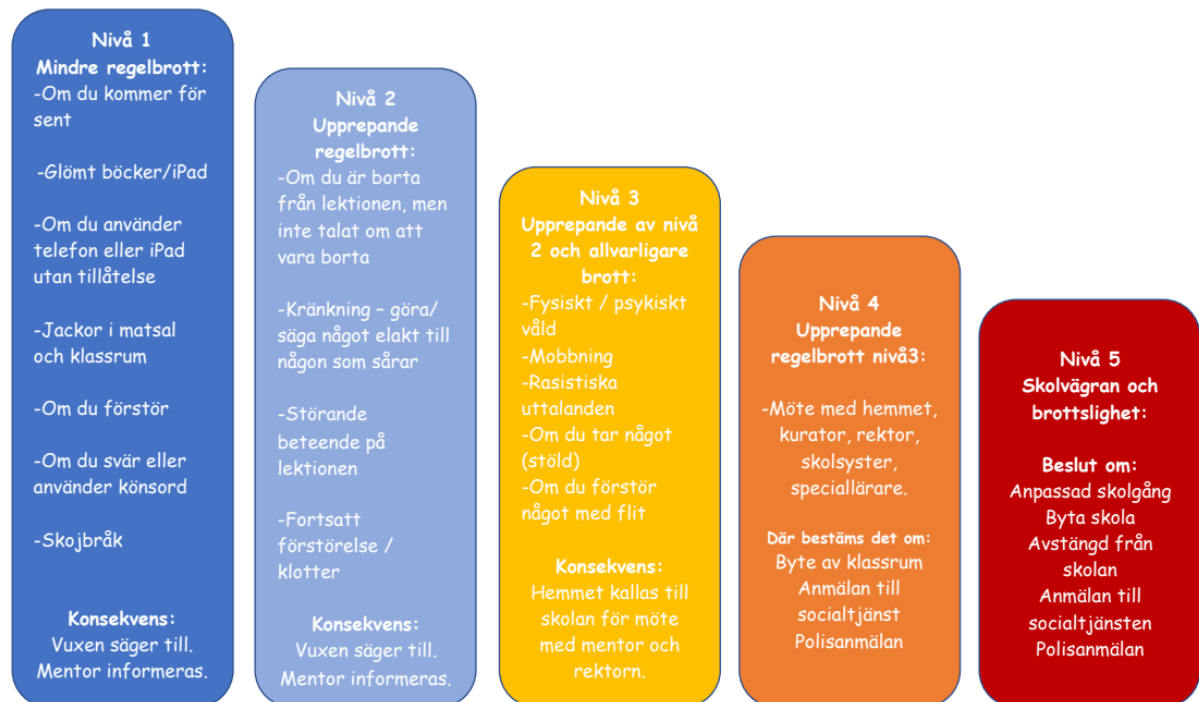
Tabell 4. Andel elever som är oroliga för att utsättas för brott i skolan. Stockholmsenkäten 2024.

55o. Jag är orolig för att utsättas för brott i skolan (t ex stöld, misshandel etc)	Norrtälje Grundskolan årskurs 7			Norrtälje Grundskolan årskurs 9			Norrtälje Gymnasium år 2		
	Total	Pojke	Flicka	Total	Pojke	Flicka	Total	Pojke	Flicka
Antal svarande	406	208	188	364	189	162	357	181	172
Stämmer mycket dåligt	46	50	41	53	61	46	65	69	62
Stämmer ganska dåligt	29	25	34	28	20	36	23	17	29
Stämmer ganska bra	19	20	17	13	13	12	9	12	6
Stämmer mycket bra	6	5	8	6	6	6	3	3	3

På frågan om eleverna är oroliga för att utsättas för brott i skolan anger fem procent av pojkarna och åtta procent av flickorna i årskurs 7 att de är oroliga. Det är i paritet med övriga kommuner i Stockholms län även om flickorna i Norrtälje är lite mer oroliga än snittet som ligger på sex procent. En annan fråga handlade om eleven känt sig allvarligt hotad och var det hände senaste gången. Tretton elever (av 406 elever) svarade på frågan och fyra av dessa angav att det skedde i skolan eller på skolgården. På den frågan angav fyra elever att de utsatts för brott i hemmet. Det kan vara relaterat till partnervåld men några fördjupande frågor har inte genomförts för att ta reda på det.

Åtgärder för att säkra tryggheten för eleverna under skoldagen

Det brottsförebyggande arbetet på skolan bygger på att eleverna kommer till skolan och deltar i undervisningen. Det behövs också personal med rätt kompetens och flera vuxna som kan fånga upp vad som händer på raster, skolgård och i andra sammanhang utanför klassrummet. Flera insatser genomförs på skolan för att öka tryggheten för alla elever. En konsekvenstrappa är framtagen utifrån att trygga elevernas arbetsmiljö. Varje skola tar fram en konsekvenstrappa tillsammans med skolans ordningsregler. Konsekvenstrappan används steg för steg eller så kan delar av konsekvenstrappan användas. Om en allvarlig händelse sker där andra elevers säkerhet äventyras kan skolan gå direkt på nivå 5.

Figur 1. Exempel på konsekvenstrappa på en kommunal skola.

Tidigare år har cirka 7-10 elever flyttas till annan plats efter beslut av rektor. Under 2023-2024 var det åtta elever som flyttades till annan skola under högst fyra veckor och några elever som stängdes av under en vecka. Rektor kan endast ta beslut om att stänga av en elev under en veckas tid. Huvudmannen kan därefter ta beslut om att stänga av en elev under längre period vilket har hänt vid enstaka tillfällen bakåt i tiden. En avstängning kan endast ske om det finns särskilda skäl.

Särskilda skäl med hänsyn till elevens beteende kan till exempel vara att eleven har, eller misstänks ha, ägnat sig åt drogförsäljning eller andra brott inom skolans område, men att det inte bedöms vara fråga om en akut situation.¹⁶

Drogeförsäljning på skolan kan vanligen anses vara en risk för andra elevers trygghet. Det gäller även andra brott, som till exempel våldsbrott, som gör att de andra eleverna inte känner sig trygga. Det kan räcka med att den elev som har blivit utsatt för brottet inte känner sig trygg.

Barn- och utbildningsförvaltningen föreslår i en annan utredning till barn- och skolnämnden att Norrtälje kommun ska starta en akutskola för elever som bedöms äventyra andra elevers säkerhet. Det kommer att kunna underlätta både för avlämnande skola och mottagande skola. När en elev som utmanar tryggheten för andra elever flyttas påverkar det mottagande skola då de ska säkra eleverna på skolan. Beroende på flyttande elevs situation kan problemen följa med eller eventuellt försvinna i en ny kontext. Plötsligt uppkomna hotfulla situationer kan därmed tas om hand direkt i akutskolan. Ingen förberedelse tid krävs och professionell personal kan hjälpa avlämnande skola utan dröjsmål.

Barn- och utbildningsförvaltningens analys gällande brottsofferperspektivet i grundskolan

Grundskolans ordinarie trygghetsarbete samt organisation för att öka studieron är skolans största brottsförebyggande åtgärder. När detta inte räcker har personal och rektor flera olika insatser att ta till i syfte att säkra upp studiemiljön för alla elever. Konsekvenstrappan ger stöd åt lärare, mentor och rektor att sätt in åtgärder på den nivå som en elevs beteende befinner sig. Åtgärderna ska alltid stå i paritet med vad som inträffat. Ålder och mognad samt andra omständigheter kring eleven ska skolan ta hänsyn till. Det gäller även äldre elever som på grund av sin familjesituation kan påverkas olika av en disciplinär åtgärd.

Om barn- och skolnämnden beslutar att införa en akutskola inom huvudmannens organisation kommer skolan att kunna agera snabbare vid en hotfull situation. Det kan ge personal och ledning en trygghet att hjälp finns att få vid de tillfällen då de har mest behov av stöd.

Barn- och utbildningsförvaltningen anser även att huvudmannen bör avvakta de tre stora utredningar som regeringen har initierat och som kommer att redovisas under december 2024 samt januari respektive juni 2025.

¹⁶ Prop. 2021/22:160 s. 243 ff.

- Utredningens som presenteras i december 2024 handlar om att säkerheten i skolan ska utredas.
- Utredningen gällande ökad trygghet och studiero ska presenteras för regeringen senast den 31 januari 2025. Utredningen ska ge förslag på åtgärder som förtydligar att det är läraren som bestämmer i klassrummet och över undervisningen, inte vårdnadshavare och elever.
- Den tredje utredningen som barn- och utbildningsförvaltningen vill avvakta är hur skolan påverkas av kriminalitet i närområdet. Den utredningen ska redovisas till regeringen senast den 30 juni.

Utifrån utredningarnas resultat och de åtgärder som regeringen beslutar att genomföra kommer förutsättningarna och kraven på skolan eventuellt att förändras så att fler elever känner sig trygga i skolmiljön.